

УДК 316.2

Фреїк Н. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірантка

РЕФЛЕКСИВНІСТЬ У НАПИСАННІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ: НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

У статті запропоновано підхід до вивчення рефлексії як установки науковця в продукуванні тексту. Представлені результати контент-аналізу публікацій наукової конференції, що аналізують рефлексивні аспекти розкриття авторами предметної області, яку вони вивчають.

Ключові слова: рефлексія, актуалізація теми, контент-аналіз

В статье предложен подход к изучению рефлексии как установки ученого в продуцировании текста. Представлены результаты контент-анализа публикаций научной конференции, анализирующие рефлексивные аспекты раскрытия авторами предметной области, которую они изучают.

Ключевые слова: рефлексия, актуализация темы, контент-анализ

The article suggests an approach to the study of reflexion as a setting of the scientist in the production of text. The results of the content analysis of the publications of the scientific conference, analyzing reflexive aspects of the authors' discovery of the subject area, which they are studying, are presented.

Key words: reflexion, actualization of the topic, content analysis

Актуальність проблеми. Проблематика рефлексивності в соціологічній традиції представлена у різних аспектах: рефлексивність як характеристика суспільства пізнього модерну – у працях Е.Гідденса, С.Леша, У.Бека; поняття «рефлексивності» у соціологічній практиці П.Бурдьє і його школи; рефлексивність як одна з ключових проблем і методологічних принципів в програмах соціології наукового знання [1]. Якщо розглядати рефлексивність як вимогу до сучасного наукового знання, то її можна інтерпретувати як спрямованість наукового пізнання на дослідження системи знань і теоретичних інструментів самої науки. В даній статті під рефлексією розуміється самопізнання та самоусвідомлення наукової діяльності дослідника. А коли мова йде про рефлексивність – то йдеться про таку характеристику соціологічного дискурсу, в якому ця рефлексія відбувається.

Особлива увага у статті звернена на рефлексивні аспекти наукового розкриття предметної області, яка аналізується за такими основними характеристиками як актуалізація дослідником теми дослідження, посилення авторитету та ідентифікація власного дослідження з певною науковою традицією. Актуалізація автором теми дослідження демонструє, наскільки є

обґрунтованим звернення до певної проблематики. Це є показником того, чи формується у автора розуміння доцільності власного дослідження в науковому полі та визначає його місце в науковому дискурсі. Це певний рівень рефлексії, який відсилає автора до відповіді на питання і самоідентифікації себе як дослідника в науковій структурі, визначення місця власного дослідження в науковому просторі. Хоча актуальність є обов'язковим структурним елементом будь-якої форми наукової роботи, сформулювати її не є простим завданням для дослідника і часто ігнорується, або викладається в формальному стилі як обов'язковий структурний елемент наукового доробку.

Метою проведеного аналізу, представленого у даній статті, є визначення рефлексивних характеристик наукового тексту через актуалізацію досліджуваного проблемного поля, яким займається дослідник.

Для досягнення поставленої мети було проведено розвідувальний аналіз емпіричною базою якого стали публікації міжнародної конференції «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур» в м. Острог, що організовується кафедрою культурології та філософії Національного університету «Острозька академія» [2,3]. В збірниках містяться наукові статті, в яких звертається увага на сучасні стратегії ідентичності, проблеми ідентичності в Україні, проблеми релігійної та політичної ідентичності, проблеми ідентичності в контексті української та європейської культур. Тема конференції стосується аналізу концепту ідентичності, і в самій своїй змістовній серцевині відсилає дослідника, який займається даною проблематикою, до власного досвіду чи якщо, це колективна ідентичність, до прикладу, до досвіду колективного. Виходячи з цих позицій, дослідження рефлексивної складової у науковому досягненні зазначеної тематики ідентичності, є цінним для даного аналізу.

Для контент-аналізу було відібрано публікації в збірниках за останні два роки, а саме збірники IX міжнародної наукової конференції 2016 року і X міжнародної наукової конференції 2017 року, що дозволило достатньо наповнити обсяг матеріалу для дослідження. Збірник 2016 року включав 54 текстові матеріали, а збірник 2017 року 74, що сформувало 128 одиниць для аналізу, серед яких у 69 випадках це статті, а в 59 – тези. Конференція за своїм складом формувалася із представників наукової спільноти – докторів, кандидатів наук та аспірантів, так і представників навчальної спільноти – бакалаврів та магістрів. Серед учасників було представлено 16 докторів наук, 54 кандидатів наук, 8 зі ступенем PhD, а також 34 аспірантів, 6 магістрів, 3 студентів. Матеріали конференції надають можливість охарактеризувати академічний дискурс гуманітаристики в міждисциплінарній перспективі. Значна частка наукових публікацій була представлена за спеціалізаціями філософія, філологія, історія, соціологія, культурологія, психологія, педагогічні науки тощо.

В ході дослідження використовувався традиційний метод аналізу документів, що передбачає кількісно-якісну оцінку об'єкта дослідження. Кожна наукова публікація збірників 2016 і 2017 років виступала одиницею аналізу, яка оцінювалась за визначеними ознаками. Можна виділити

формальний та тематичний блоки кодування. Формальні характеристики скоріше описують контекст «розкриття» тексту, дають інформацію про автора публікації, який продукує текст і в якому форматі цей текст подається. Формальний блок включає відомості про спеціалізація, науковий ступінь, інститут/організацію, в якій навчається/працює автор, з якого міста учасник. Окрім цього, характеристиками наукової публікації є змістовний формат публікації: аналітична стаття, інформаційне повідомлення, теоретичний аналіз та інші. Тематичний блок кодування складається з модусу актуалізації дослідником теми дослідження, посилання/опора на авторитети та ідентифікація з певною науковою традицією.

Формат доповіді використовується як індикатор того, що являє собою за змістом наукова стаття чи теза. Інформаційне повідомлення дає загальне уявлення про предмет, без подальшого глибокого аналізу досліджуваного явища. Особливістю інших категорій є дослідницько-проблемний характер. Вони відрізняються між собою змістовним викладом матеріалу. Такі документи зазвичай представлені у вигляді аналітичних статей, оглядів, звітів про дослідження. Серед представлених матеріалів за форматом публікацій аналіз джерел по заданій тематиці та аналітичні статті представленні найбільшою мірою на конференції (34 та 31 відповідно), в той час як представлення результатів дослідження нечасто зустрічається серед публікацій конференції (9 статей/тез). У статтях закордонних учасників розподіл відрізняється від загального. В основному 21 із 29 наукових публікацій подавались у формі аналітичної статті та статті з представлення результатів власного дослідження. Частка публікацій теоретичного спрямування виявилася значно меншою.

Таблиця 1. Формат публікації збірника

Формат публікації	Кількість
аналіз джерел по заданій тематиці	34
аналітична стаття	31
теоретичний аналіз	22
опис досліджуваного явища	17
інформаційне повідомлення	15
представлення результатів власного дослідження	9
Всього	128

Як зазначалось вище, актуалізація автором теми показує, чи вказує автор у чому полягає необхідність запропонованого ним дослідження в науці та ступінь важливості досліджуваної тематики в даний момент для вирішення існуючих проблем. Як показали результати контент-аналізу публікацій, актуальність досліджуваної теми не була вказана в 7% публікацій конференції, у решті публікацій автори описували актуальність статті чи тези.

Відсутність актуалізації найчастіше зустрічається в статтях, які мають форму інформаційного повідомлення (4 статтях), однак фіксуються і у випадку аналітичних статей та в аналізі джерел по досліджуваній тематиці.

Низька актуалізація теми дослідження вважається такою у випадку, коли автор вказує актуальність статті в загальних поняттях, без визначення застосування його дослідження в науці та без ідентифікації місця, яке займає проблематика публікації у науковому дискурсі. Якщо така інформація містилась у тексті публікації, її ідентифікували як середню та високу, якщо крім того вона займає значну частину тексту. Низька актуалізація тематичної проблематики зустрічається у 41% публікацій (53 статтях та тезах). У 38% публікацій актуалізація теми, що пропонувалась автором, була оцінена як середня.

Складно говорити про залежність ступеня актуалізації теми дослідження від наукового ступеня чи освітнього рівня, проте серед статей кандидатів наук (враховуючи Phd) і докторів наук актуалізація найчастіше оцінюється як середня та вище висока. У публікаціях магістрів та бакалаврів найчастіше актуалізація теми була низькою та середньою.

Таблиця 2. Актуалізація теми публікації автором

Актуалізація теми	Кількість
низька	53
середня	48
висока	18
відсутня	9

Для фіксації наскільки автор приділяє увагу в своєму тексті опису актуальності, використовуємо підхід підрахунку частки, яку виділив автор у статті саме актуальності теми по відношенню до тексту статті чи тези загалом, присуджуючи останньому 100%. Даний аспект може продемонструвати чи надмірну увагу приділяє автор актуальності чи недостатню. Як показали результати дослідження, у середньому 9% тексту публікації автор приділяє актуальності теми у структурі публікації. В залежності від форми подання публікації, тези чи статті відрізняється її наповненість: у тезах актуальність в середньому займає більший відсоток обсягу, ніж в статтях (10% і 7% відповідно).

Іншим важливим аспектом є присутність посилання у тексті публікації на авторитети за проблематикою дослідження. Так, було виявлено, що у 17% публікацій не було посилань на авторитетні теорії чи дослідників. Найбільша частка таких публікацій нараховувалась серед формату інформаційних повідомлень (8 із 15).

Аналізуючи посилання, до яких завертається автор для підтвердження власних аргументів, можна зрозуміти їх специфіку та положення в науковому дискурсі. Використовуючи такі категорії як окремі дослідники (1), теоретичну традицію (2), дисципліну загалом (3) статистичні дані (4), джерела літературного і мистецького характеру (5), архівні дані (6), можна описати цю специфіку. У переважній більшості (86-ти публікаціях) автори апелювали до конкретних дослідників, вказуючи прізвища. Посилання до теоретичних напрямів і традицій було зафіксовано у 24 публікаціях. Найбільш загальною

субкатегорією за цим напрямком аналізу стало посилання на дисципліну. У такому випадку автор не надавав посилання ані на конкретних вчених, ані на дослідження, ані на теоретичний напрям, проте апелював до наукового дискурсу загалом. У 26-ти випадках автори звертались до емпіричних даних та результатів власних досліджень.

Однією з категорій аналізу також стала «опора на авторитети». За допомогою цієї категорії ми описуємо, що виступило основою аналітичної роботи автора, до чого автор апелює, пояснюючи досліджуване явище. Субкатегорії, які описують основні виміри посилань за допомогою яких автор описує досліджуване ним явище, можуть бути такими: теоретична традиція, парадигма (1), методологія (2), дисциплінарний підхід (3), проведене дослідження (4), дані статистики чи результати запозичених досліджень (5).

Результати дослідження показали, що більше третини публікацій в основі свого дослідження опираються на теоретичну традицію (40%). Варто уточнити, що ту не йдеться про теоретичний аналіз, а ґрунтуючись на що автор робить свої висновки про досліджуване явище. 39% публікацій мітять опору на дисциплінарний підхід («сучасні культурологи вважають..», «філософи аналізують..» *приклад із статей*) [2,3]. Науковці апелювали до результатів власних досліджень у 8% випадках, у той час як на статистичні дані посилалися лише 2% публікацій конференції.

Таблиця 3. Опора на авторитети

Опора на традицію	Кількість
Теорії, теоретичні традиція, парадигми	57
Дисциплінарний підхід	49
Результати власного дослідження	10
Методологія дослідження явища	12
Емпіричні дані (статистика)	3

Висновки. У результаті апробації контент-аналізу наукових публікацій збірників міжнародних конференцій 2016 і 2017 років в Острозі було надано характеристики наукових публікацій за наявністю чи відсутністю актуалізації проблематики та специфіки посилання на авторитети. Як показали результати проведеного дослідження, тільки у 7% публікацій не містилось зовсім ніякої інформації про актуальність досліджуваної проблематики у статті чи тезі. Однак статті з низькою актуалізацією тематики зустрічались дуже часто (близько 41 % від усіх публікацій конференції). Це свідчить про те, що формальні вимоги до подання наукової публікації виконуються у більшості випадків, однак низький рівень актуальності присутній у кожній другій публікації з п'яти. У переважній більшості публікацій, автори апелювали до конкретних дослідників, авторів, в контексті розкриття теми свого дослідження. Значно менше наукових статей, які звертаються до емпіричних даних, власного дослідження. Проведене дослідження повністю не розкрило рефлексивний аспект ідентифікації дослідниками доцільності проблематики, яку вивчають у науковому дискурсі. Разом із цим, потрібно зауважити, що у подальшому аналізі категорія аналізу «актуалізація теми»

має бути уточнена, а саме зафіксовано окремо такі аспекти як наявність чи відсутній актуальності, застосування дослідження в науці та ідентифікація місця проблематики публікації у науковому дискурсі.

Список використаних джерел:

1. Козлова Л. А., Петрова А.А. Концептуальна рефлексивність и ее измерение: анализ журнала «Социологические исследования» за 2007 год // Социологический журнал. 2009. № 1. С. 117-140.
2. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур : матеріали X між народної наукової конференції. (Острог, 12–13 травня 2017 року) / ред. кол.: І. Д. Пасічник, Д. М. Шевчук та ін. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2017. – Вип. 18. – 260 с.
3. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур : матеріали IX між народної наукової конференції. (Острог, 20–21 травня 2016 року) / ред. кол.: І. Д. Пасічник, Д. М. Шевчук та ін. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 17. – 392 с.

Отримано 11.04.2017

УДК 316.2

Фітісова А.В. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології, аспірантка

**ПРОБЛЕМА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ В СОЦІОЛОГІЇ:
ТЕОРЕТИЧНІ РЕСУРСИ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ**

Стаття присвячена розгляду проблеми концептуалізації соціального зв'язку в соціології. Попри те, що поняття соціального зв'язку активно використовується в прикладних дослідженнях, питання теоретичної концептуалізації поняття залишається відкритим. Зокрема, це ускладнюється термінологічними особливостями поняття. В статті розглянуто теорію інтеграції та формальну соціологію як ключові ресурси для концептуалізації соціального зв'язку.

Ключові слова: соціальний зв'язок, соціальні відносини, теорії інтеграції, солідарність, формальна соціологія